

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

O‘ZBEK FALSAFIY MEROSIDA YOSHLARNING JAMIYATDAGI O‘RNI MASALASI

D. Abidova

Andijon davlat pedagogika instituti tadqiqotchisi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada o‘zbek falsafiy merosida yoshlarning jamiyatdagi o‘rni masalasi falsafiy yondashuv asosida tahlil qilinadi. Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Bahouddin Naqshband va Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar qarashlari asosida yoshlarga ijtimoiy, ma’naviy va aqliy jihatdan qanday o‘rin berilgani yoritiladi. Shuningdek, ushbu merosning zamonaviy O‘zbekiston yoshlari tarbiyasida qanday ahamiyatga ega ekani ochib beriladi.

Kalit so‘zlar: yoshlar, o‘zbek falsafasi, jamiyat, Forobiy, Beruniy, Navoiy, ma’naviy tarbiya, ijtimoiy faollik.

Аннотация:

В статье рассматривается вопрос роли молодежи в обществе с позиции узбекского философского наследия. Анализируются взгляды таких мыслителей, как Фараби, Беруни, Ибн Сино, Бахауддин Накшбанд и Алишер Навои, в контексте воспитания молодежи и их социальной активности. Также раскрывается значимость философского наследия в формировании духовного мира современной молодежи Узбекистана.

Ключевые слова: молодежь, узбекская философия, общество, Фараби, Беруни, Навои, духовное воспитание, социальная активность.

Abstract:

This article explores the role of youth in society from the perspective of Uzbek philosophical heritage. The views of classical thinkers such as Al-Farabi, Al-Biruni, Ibn Sina, Bahauddin Naqshband and Alisher Navoi are analyzed regarding the intellectual, moral and social formation of youth. The study also discusses the

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

relevance of this heritage for the upbringing of socially active and spiritually enriched youth in modern Uzbekistan.

Keywords: youth, Uzbek philosophy, society, Farabi, Biruni, Navoi, moral education, social activity.

Yoshlar jamiyatning eng faol, g'ayratli va istiqbolli qatlamidir. Har qanday taraqqiyot, yangilanish va barqarorlik ularning faolligi, tafakkuri va ma'naviy salohiyatiga bog'liq. Bu holat, ayniqsa, o'zbek falsafiy tafakkurida chuqur ildiz otgan. O'zbek mutafakkirlari yosh avlodni jamiyat taraqqiyotining tayanchi sifatida ko'rgan va bu haqda o'z asarlarida falsafiy tahlillar berganlar. Ular yoshlarni faqat kelajak egalari deb emas, balki hozirgi zamon muammolarini hal qiluvchi, faol fuqarolar sifatida talqin qilganlar. Ushbu maqolada o'zbek falsafiy merosida yoshlarning jamiyatdagi o'rnini qanday yoritilgani kengroq tahlil qilinadi. Sharq falsafasida inson tarbiyasi, ayniqsa, yosh davridagi shakllanish jarayoni markaziy o'rinda turadi. Bu qarashda yoshlar axloqiy komillikka, aqliy yetuklikka yetishish uchun salohiyatli davrda bo'lgan insonlardir. Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Naqshband, Navoiy kabi mutafakkirlar o'z asarlarida yoshlarni jamiyatning poydevori sifatida ko'rsatadilar.

Abu Nasr Forobiy "Fozil odamlar shahri" asarida insonni yetuklikka yetaklovchi shartlar haqida to'xtalarkan, yosh avlodga to'g'ri tarbiya berish zarurligini alohida ta'kidlaydi. Unga ko'ra, fazilatli shaharni bunyod etish uchun, avvalo, yoshlar orasida aql, axloq va madaniyat uyg'unligini shakllantirish zarur. Forobiy shunday yozadi: "Inson o'z mohiyatiga, ya'ni fazilatli mavjudotga aylanishi uchun bilim va axloqiy tarbiyani yoshligidan olishi kerak"¹.

Forobiy fikricha, yoshlik – bu ijtimoiy ong va axloqiy mezonlar shakllanadigan eng nozik, ammo eng sarmahsul bosqichdir. Shu bois, u jamiyatning kelajagi aynan shu davrda qanday tarbiya berilishiga bog'liq deb hisoblaydi.

Abu Rayhon Beruniy yoshlarni ilmga yo'naltirish orqali ularning jamiyatdagi o'rnini mustahkamlashni targ'ib qiladi. U "Hindiston" asarida ilm-fan orqali inson

¹ Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 1993.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

kamolotga erishadi, degan fikrni ilgari suradi. Yoshlar ongini ilm bilan boyitish, ularni intellektual faol guruh sifatida shakllantirish – Beruniy nazariyasining asosiy tamoyillaridan biridir. U aytadi: “Inson tabiatini chuqur o‘rganish uni jamiyatga foydali qiladi, bu esa ayniqsa yoshlarga nisbatan dolzarbdir”².

Ibn Sino uchun yosh avlod – bu imkoniyatlar manbai. “Kitob ash-shifo” asarida u inson rivojining bosqichlarini tahlil qilib, yoshlikni eng muhim davr sifatida e’tirof etadi. U yozadi: “Aql to‘g‘ri rivojlanishi uchun yoshlik davrida sog‘lom muhit, ilmiy mashg‘ulotlar va axloqiy tarbiya asosiy vositadir”³.

Ushbu g‘oya bugungi kunda ham o‘z dolzarbligini yo‘qotmagan. Zamonaviy ijtimoiy muhitda yoshlarning ijtimoiy ongini shakllantirish, ularni g‘oyaviy va axloqiy jihatdan yetuk etib tarbiyalash uchun Ibn Sino qarashlari asos bo‘la oladi. Bahouddin Naqshband ta’limoti yoshlarning ichki dunyosini tarbiyalashga, ularni ma’naviy poklikka yetaklashga asoslangan. Ularning fikricha, insonning jamiyatdagi faolligi avvalo uning qalb dunyosiga bog‘liq. Naqshbandiylik tariqati yoshlar orasida halollik, ijtimoiy mas’uliyat, fidoyilik kabi qadriyatlarni shakllantirishni ustuvor deb hisoblaydi⁴.

Shu jihatdan, Naqshband ta’limoti bugungi yoshlarda sog‘lom ijtimoiy ongini shakllantirishda muhim asos bo‘lib xizmat qilmoqda.

Alisher Navoiy o‘z adabiy-falsafiy qarashlarida yoshlikni inson hayotidagi eng muhim bosqich sifatida talqin qiladi. “Mahbub ul-qulub”da yozadi: “Yigitlik bir taxtdurkim, unga kim fazilat bilan chiqqusi, xalq e’tibori u sariga bo‘lur”⁵. Bu fikr yoshlikni imtiyozli emas, mas’uliyatli davr sifatida talqin qilishga asos bo‘ladi.

Navoiyning yoshlarga bo‘lgan munosabati, ularni komillikka yetaklovchi ma’naviy qadriyatlar asosida tarbiyalash borasidagi qarashlari bugungi kun yoshlari uchun ham dolzarb ahamiyatga ega.

O‘zbek falsafiy tafakkurida yoshlarning jamiyatdagi o‘rni masalasi asrlar davomida yuksak darajada yoritilgan. Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Bahouddin Naqshband, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlarning qarashlari yoshlarga nafaqat ilm va axloqiy bilimlar berish, balki ularni ijtimoiy faollikka chorlash, ularda

² Abu Rayhon Beruniy Hindiston. – Toshkent: Fan, 1968.

³ Ibn Sino. Kitob ash-shifo. – Toshkent: Fan, 1980.

⁴ Bahauddin Naqshband. Tariqat risolalari. – Toshkent: Movarounnahr, 2003.

⁵ Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 1991.

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

mustaqil fikrlash, mas'uliyat hissini shakllantirish kabi jihatlarni o'z ichiga oladi. Bugungi kunda ushbu merosni chuqur o'rganish va amaliyotga tatbiq etish "Yangi O'zbekiston"ning taraqqiyot strategiyasida yoshlar masalasini hal etishda muhim manba bo'lib xizmat qilmoqda.

O'zbek falsafiy merosida yoshlarning jamiyatdagi o'rni masalasi chuqur falsafiy, axloqiy va ma'naviy asoslar bilan yoritilgan. Forobiydan tortib Navoiygacha bo'lgan mutafakkirlar asarlarida yoshlar shunchaki jamiyat a'zosi emas, balki ijtimoiy taraqqiyotning faol ishtirokchisi, g'oyaviy, axloqiy va ilmiy-ma'naviy jihatdan kamol topgan shaxs sifatida talqin qilinadi.

Sharq mutafakkirlarining qarashlarida yosh avlodga bo'lgan munosabat ikki asosiy tamoyilga tayanadi:

Yoshlar tarbiyasi – kelajak jamiyat sifatining asosi. Bu g'oya Forobiy, Ibn Sino va Naqshband asarlarida chuqur aks etgan. Ularning fikricha, axloqiy fazilatlar, aqlni tarbiyalash va ma'naviy poklik orqali yoshlar jamiyatning yetakchi kuchiga aylanishi mumkin.

Yoshlik – imkoniyatlar davri. Alisher Navoiy yoshlarni hayotiy sinovlar, ma'naviy tanlovlar va axloqiy qadriyatlar asosida shakllanuvchi ijtimoiy kuch deb hisoblaydi. Bu qarash, aslida, yoshlar faolligini rag'batlantirishning o'ziga xos usulidir.

Bu tamoyillar zamonaviy O'zbekiston sharoitida ham o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda. Xususan, "Yangi O'zbekiston" g'oyasi asosida shakllanayotgan fuqarolik jamiyati sharoitida yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni falsafiy meros asosida tarbiyalash zarur bo'lmoqda.

Mazkur maqolada quyidagi takliflar ilgari surilmoqda:

O'zbek mutafakkirlarining yoshlar haqidagi qarashlarini ta'lim tizimiga integratsiya qilish. Maktab, kollej va universitet darsliklarida Forobiy, Beruniy, Ibn Sino, Naqshband va Navoiy qarashlarini yoshlar bilan bevosita bog'liq tahlil asosida o'rgatish lozim. Bu orqali yoshlar o'z tarixiy-ma'naviy ildizlariga ko'proq suyanadi.

Yoshlar falsafiy tafakkurini shakllantirishga qaratilgan maxsus dasturlar yaratish. O'zbekiston yoshlar ittifoqi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi tomonidan yoshlarga mo'ljallangan "Falsafiy ongni rivojlantirish" dasturlari tuzilib,

Scientific Conference on Multidisciplinary Studies

Hosted online from Bursa, Turkey

Website: econfseries.com

11th May, 2025

mutafakkirlarning g'oyaviy merosi asosida ma'naviy-ma'rifiy tadbirlar tashkil etilishi maqsadga muvofiq.

Yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirishda ma'naviy merosdan foydalanish. Yoshlar orasida ko'proq axloqiy, vatanparvarlik, halollik va ijtimoiy mas'uliyat g'oyalari targ'ib qilinishi kerak. Bu borada Alisher Navoiy va Bahouddin Naqshband g'oyalari asosida seminar, trening va onlayn kurslar tashkil etilishi lozim.

Zamonaviy yoshlar falsafasini shakllantirish yo'lida falsafa va psixologiya integratsiyasi. Yoshlarning ijtimoiy muhitdagi xatti-harakatlarini tushunish, ularning motivatsiyasi va qadriyatlarini o'rganish maqsadida falsafa va psixologiyani uyg'unlashtirgan tadqiqot markazlari tashkil etilishi zarur.

Falsafiy meros asosida yosh yetakchilarni tarbiyalash. Bugungi kunning ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy sharoitiga mos, zamonaviy tafakkurga ega bo'lgan yosh liderlar aynan milliy-ma'naviy asosda shakllanishi uchun, mutafakkirlar merosini amaliyot bilan bog'laydigan yetakchilik maktablari tashkil etilishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, yoshlarning jamiyatdagi o'rnini chuqur tushunish va ularni har tomonlama rivojlantirishda o'zbek falsafiy merosi eng ishonchli manba hisoblanadi. Bu merosni zamonaviy sharoitda yangicha yondashuv bilan talqin etish, yosh avlodni ma'naviy, aqliy va ijtimoiy barkamollik sari yetaklovchi kuchli manba bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati:

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 1993.
2. Abu Rayhon Beruniy Hindiston. – Toshkent: Fan, 1968.
3. Ibn Sino. Kitob ash-shifo. – Toshkent: Fan, 1980.
4. Bahauddin Naqshband. Tariqat risolalari. – Toshkent: Movarounnahr, 2003.
5. Alisher Navoiy. Mahbub ul-qulub. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi NMIU, 1991.